

COROLLARIUM.

LXXXI. Ex his quae hactenus disseruimus consequitur, Mosen docuisse I. Mundum corporeum non esse aeternum, sed a Deo in principio temporis creatum. II. Opera creationis non omnia uno momento, sed paulatim ac successive perfecta fuisse. III. Primum terrae statum fuisse veluti chaoticum. IV. Primum in mundo, aut saltem in terra nostra, phenomenon, magnam lucem sive ignem fuisse. V. Hanc in condenda natura Deum sibi legem proposuisse, ut quae simpliciora et imperfectiora sunt, primo in lucem ederentur, ac postea magis perfecta magisque complicata gradatim prodirent. VI. Tellurem, quae postea sicca adparuit et plantis convestiri coepit, ex aquis emeruisse. VII. Per aliquod tempus nullam fuisse vitam in terris aut vegetalem aut animale. VIII. Plantas terrestres germinasse, antequam animalia nando, serpendo, volando, et gradiendo, aquas, aërem terrasque animarent. IX. Mammalia terrestria in lucem edita fuisse post alia minus perfecta animantia, et praesertim quando jam animalibus aquae seatebant. X. Hominis demum

creationem formationi regni animalis finem imposuisse. Has decem conclusiones philosophia rerum naturalium inspectione ac notatione, et sagacior, nostro hoc aëvo invicte demonstravit. Praeternito alias philosophorum conclusiones, de quibus Moses tacet, quamquam de conclusione ea, quae magni in re nostra momenti est, non omnino tacendum esse videatur: quod nempe magnam temporis intervallum ac longe diuturnius quam vulgo existimetur, inter primam rerum corporearum creationem et hominis formationem intercesserit. Hoc enim nec valde obscure nec semel Mosen cap. II indicare, supra ostensum est. Quæro nunc, in ea temporum remotissimorum vetustate, in ea humanarum disciplinarum infantia, antequam oriuntur naturales scientiæ, quæ nostra hæc solummodo ætate tanta incrementa susceperit, quæro, inquam, qua ratione, quibus artibus decem ille veritates Mosi innoverint? Cum per humanas scientias eas non didicerit, reliquum est, ut per divinam revelationem eas acceperit; adeoque creationis historia, quam in principio divinarum librorum legitimus, aliquam revelationem antiquitus a Deo hominibus factam satis evincit.

APPENDIX

DE CREATIONE ANGELORUM.

LXXXII. Valde opportunum mihi videtur, idemque, ut spero, legenti videbitur, si nonnulla hoc in loco quæ Angelorum creationem spectant, adjecero. Existere substantias quasdam intelligentes, diversasque cum ab hominibus hominumque animabus, tum a cæteris sensibilibus rebus, quos Scriptura et Ecclesia Angelos sanctos, vel iniquos spiritus vocant; simulque huiusmodi substantias æternas non esse, hoc sacrae Litteræ, Ecclesiæ Patres atque Doctores præsumunt, docent, inculcant. Audiamus S. Thomam (1): « Dicitur Prov. VIII, ex persona Sapientiæ (ab æterno) genitæ: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquam fieret a principio (2): sed Angeli

sunt facti a Deo: ergo Angeli aliquando non fuerunt. Solus Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, est ab æterno. Hoc enim fides catholica indubitanter tenet, et omne contrarium est sicut hæreticum refutandum. Sic enim Deus creaturas produxit, quod eas ex nihilo fecit, id est postquam nihil fuerant. » Paulus Apostolus, Coloss. I, 16, docet quod « in Ipso (Filio Dei) condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. » In canticum trium puerozum inter Dei creaturas primi Angeli recensentur: « Benedictæ omnia opera Domini Domino... Benedictæ Angeli Domini Domino. » Si vero Angeli creati sunt, jam non sunt æterni: creatio enim ab æterno repugnat, quod jam est a nobis demonstratum.

Angelos a Deo fuisse creatos, non modo christiana fides, sed et philosophorum opinio profertur, maxime Platoniorum, quorum magister

Plato minores deos a summo esse conditos refert, et ab illis facta deinceps et perpolitâ reliqua.

Dubitatum est, utrum Angeli creati sint una cum mundo corporeo. S. Basilius scripsit (1): « Erat enim, ut apparet, aliquid etiam ante hoc universum, quod mente quidem nostra contemplari possumus; non est tamen litteris ullis proditum, quod rudibus et cognitionis adhuc infantibus nequaquam congruere videbatur. Erat quidam mundi productione status antiquior illis mundo superioribus virtutibus consentaneus, tempore anterior, sempiternus, perpetuus; creaturas autem in ipso creator omnium et opifex effudit... nempe rationales neque aspectabiles naturas, et omnem intelligibilem ordinem, quæcumque mentem nostram superant, quorum ne nomina quidem investigari possunt. Hæc enim invisibilibus mundi substantiam complect, ut nos Paulus his verbis docet: quoniam in ipso creata sunt omnia, sive visibilia sive invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, sive Virtutes, sive Angelorum exercitus, sive Archangelorum. » Non facile intelligitur hic status anterior tempore et æternus, congruens substantiis superioribus mundo, qui ævum, imo æternitas interpretandum videtur. Illis verbis putat Vasquius (2) intervallum quoddam imaginarium, omni tempore anterior, significari. Suarius credit statum illum æternum, « non de æternitate a parte ante, sed a parte post intelligendum (3). » Petavio (4) videtur divinitas ipsa potius, vel Dei Verbum indicari, a quo conditi et in quo, cœu loco et spatio, comprehensi sunt coelestes spiritus, antequam hic mundus et hoc tantum existeret. Quod certum est, Basilius credit, nihil vere sempiternum esse præter Deum, sensitque cum Paulo, in eo ipso quem citat loco, Filium Dei « fuisse ante omnes Thronos, Dominationes, Principatus. » Igitur dum ait, Angelos in Dei æternitate factos et ante tempus (nempe ante hoc nostrum tempus mutationibus obnoxium, quod corporum mota metimur), non tamen eos ab æterno creatos docet. Ambrosius (5) in Hexæmerone, ubi Basilium sequi solet, et nonnunquam ad verbum vertit: « Angeli, inquit, Dominationes et Potestates, etsi aliquando ceperunt, erant tamen jam, quando hic mundus factus est. » Hieronymus ad cap. I epistolæ ad Titum: « Sex mille nequum nostri orbis implentur anni; et quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes cæteraque Virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus atque

CXXXI
mensuris Deo jubente substerint? » Hæc dicitur occasione verborum Pauli, vers. 2: « In spem vite æternæ, quæ præstitit qui non mentitur Deus, ante tempora secularia. » Hieronymus et Augustinus (6) legunt ante tempora æternæ, itaque Hieronymus locutionem illam, quam « æternitates hoc loco usurpat. Verum hæc tempora æternæ non fuerunt Deo cœternæ, ut ait Augustinus, qui alibi scribit (7), æternæ a Paulo dici tempora, quæ ante se non habent ullum tempus. Verba Apostoli, hic et Rom. XVI, 25, omnia solummodo præterita tempora significare videntur. Cæterum Hieronymus optime norat, Scripturas docere unum creatorem sempiternum esse, nec æternitatem tribuebat Angelis, qui eodem in loco docet Angelis tantum « ex largitione Dei datam fuisse immortalitatem. »

LXXXIII. Quondam igitur Angeli creati sunt? An una cum mundo corporeo? an vero ante hunc aspectabilem mundum, ut docentes vidimus aliquot Ecclesiæ Patres? Circa hæc invenitur duplex Sanctorum sententia, ait S. Thomas: ac perantiqua hæc et celebris questio est. Communissima tamen theologorum sententia tenet, quod Angeli simul cum creatura corporea sunt creati.

Circa hæc controversiam dico primo, naturali ratione neutram partem demonstrari posse: cum non ex natura rerum, Vasquii (8) verbis utor, sed ex Dei sola voluntate pendeat, tali aut tali puncto temporis Angelos produci: Dei autem voluntatem nulla ratione investigare possumus, nisi ex his quæ facta videmus. Cum igitur non constet ex his quæ facta videmus, utrum Angeli simul duracione cum creatura corporea, aut ante illam producti fuerint, nihil de voluntate Dei circa punctum productionis ipsorum ex ipsis rebus intelligere possumus.

Sed neque ex Patrum traditione, si præcindimus ab Ecclesiæ auctoritate, satis firmum argumentum pro definienda hæc questione derivare possumus. Græcus quidam scriptor in ms. codice apud Petavium (9) ait: « Omnes propemodum per orbem Ecclesiæ magistri intelligibilem omnem et angelicam naturam ex nihilo ante hunc mundum existisse docent. » Verum hæc Doctorum consensio falsa est; nisi intelligatur ante mundum perfectum et ornatum, id est ante animalium creationem, Angelos existisse. Conditos ante omnia corpora Angelos docet cum Basilio, Origenes, qui tamen fatetur, non satis manifeste proditum esse, quando Angeli creati sint; tum Gregorius Nazianzenus, Zacharius Mytilæensis (10),

(6) De Civit. Dei. lib. XII. Eandem græcè vocem *æternitates*, vulg. vertit, temporibus æternis, Rom. XVI, 25.

(7) Lib. Contra Priscillian. cap. vii.

(8) Loc. cit., cap. III.

(9) Lib. I, § 2.

(10) « Mundum hanc sensibilem et aspectabilem factum esse post intelligibilem præcreationem, » scribit apud Petavium, lib. I, § 2.

(1) Romil. in Hexæm.

(2) Disput. 224, cap. I, in I part.

(3) De Angelis, lib. I, cap. u, num. 8.

(4) Ibid. cap. xv, § 15.

(5) Lib. II, cap. v.

Damasceus (1), Severianus Gaballitanus aliique Graeci, praesertim Joannes Philoponus, qui illius sententiae patrocinium defensionemque suscepit. Idem tradit Moses Ep. Syrus (2), quamvis asserrat, populares suos contrariae sententiae adhaesisse. Inter Latinos, praeter citatos Ambrosium et Hieronymum, Hilarius Pictaviensis (3), Cassianus et alii (vide Petavium, loc. cit.) opinioni huic adstipulari videntur.

LXXXIV. Ex adverso Epiphanius: « Illud, ait, evidenter divinus sermo declarat, neque post sidera productos Angelos, neque ante caelum terramque constitutos. Est enim certa illa et immutabilis sententia, ante caelum et terram nihil omnino conditarum rerum existisse. » Theodorus Mopsuestenus scripsit: « Non minus stultum est, quando aliquid etiam eorum, qui censentur pii et divini Scripturis credere se profiterentur, Angelos et invisibiles aliquas virtutes ante visibilia existisse arbitrari, cum ex divina Scriptura nullam hujus probationem afferre possint (4). » Similia docet Theodoretus, qui tamen addit, dummodo natura Angelorum creata fuisse concedatur, nihil contra fidem ac pietatem facere, si quis eos ante caelum et terram conditos dixerit. Basilium Seleuciensis caeli terreeque conditu non anteriores Angelos facit. Procopius Gazaeus probabiliorum putat sententiam, eum caelo Angelos conditos esse. Augustinus, *De Civit. Dei*, lib. XI, XIX, et alibi (5), eos prima die creatos, et lucis nomine comprehendi potuit: tamen cap. XXXII, potestatem cuique facit quod velit sequendi, dummodo creatos a Deo constet Angelos. In eandem sententiam conspirare videtur Gregorius martyr, qui tamen (6) ante lucem eos creatos judicat. Junilius Africanus una cum caelo et terra productos asserit. Eucherius Angelos lucis significatione creatos intelligit, id est primo die. Ita Isidorus Hispanensis, qui idcirco quando Angelos dicit factos ante omnem creaturam mundam et absolute ante omnem creaturam, benigne interpretandus est. Idem dicendum de Beda, qui Angelos docet in ipso principio conditionis factos cum caelo, terra, aere et aqua (7); quare dum eos

(1) « Ego Gregorio Theologo subscribo. Decebat enim primum intelligibilem substantiam creari, tum sensibilem, ac demum ex utraque compositum hominem. » (Lib. II, cap. III). Ita cap. I, 4: « Fecit primum intelligentes coelestisque virtutes, deinde visibilem et sensibilem mundum. »

(2) *De Paradiso*, part. II, cap. VII.

(3) *Angelorum origo terrae creatione antiquior* ab eo dicitur, lib. XII. Attamen vide notam in locum tom. II, p. 429, edit. Veron., ann. 1730.

(4) Philoponus Theodori adversarius putat hunc, tacito nomine, reprehendere Basilium.

(5) *Contra Faustum* lib. XXII, x. — *De Genes. ad lit.* II, viii. — *Serm. 251 De Tempore. At Confess. XI*, xv, ante omne tempus, omnemque temporalem creaturam eos existisse vult.

(6) *Moral. lib. XXVIII*, cap. XIV.

(7) *Quaest. in Genes. Et in Hexaem.*

dicit ante (8) creationem mundi creatos, intelligendus est de ordine prelationis, non de temporis quantitate, ut ipse statim subjicit, nequa de mundo consummato et formato. Idem tenent Rupertus, Ansbertus, et auctor commentariorum in *Psalms*, qui inter Hieronymi opera ponuntur. Hugo Victorinus post caelum factos Angelos censet, quippe in caelo ipso creatos, quae fere isdem verbis apud Petrum Lombardum leguntur. Gennadius Massiliensis (9): « In principio, inquit, creavit Deus caelum et terram et aquam ex nihilo, et cum adhuc tenebrae ipsam aquam occultarent, et aqua terram absconderet, facti sunt Angeli, et omnes coelestes Virtutes, ut non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet. » Ubi illud multa spatia Suarius (10) intelligit multa saecula. Sensit ergo Gennadius vel multa saecula, vel certe longum temporis spatium, inter caeli terraeque creationem, et lucem diei primae intercessisse. Ex his omnibus apparet, Patrum suffragis questionem non posse dirimi.

LXXXV. At potestne ex auctoritate sacrorum codicum certo definiri? Ea quae citantur et Scripturis pro prima sententia, profecto nil roboris habent. De loco ex epist. ad Tit. nuper aliqui dixi. Quod citatur ex *Job xxxviii* et xi, est telum imbelles sine ictu. Videri tamen potest Suarius, lib. I *De Angelis*, cap. III, §§ 20, 21, 22.

Sed neque pro secunda ullam fidem faciunt, uti demonstrant Vasquius et Petavius, quae afferuntur ex *Luc. cap. x*, vers. 18: « Videbam satanam quasi fulgur de caelo cadentem, » et ex *Apoc. xii*, quo Michaelis eum diabolo pugna in caelo describitur. Idem auctores ostendunt neque illud *Eccli. cap. xviii*: « Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul, » satis firmum argumentum suppeditare. Hunc locum alibi exposui (§ 26).

Verum ex illo: « In principio creavit Deus caelum et terram, » satis res probari videtur. Litterae sacrae maximeque veraces, ait Augustinus (11), ita dicunt: « In principio fecisse Deum caelum et terram, » ut nihil antea fecisse intelligatur, quia hoc potius in principio fecisse diceretur, si quid fecisset ante caetera aetna quae fecit. Ergo Deus nec Angelos creavit ante creationem caeli et terrae; nam secus caelum et terram in principio operum suorum et ante omnia alia opera sua non creasset. Hoc argumentum, dicit Suarius, esse maxime probabile.

Præterea, certumne est, omnino præmissam a Mose fuisse Angelorum creationem? Obijcitur quidem hoc Mosi Julianus Apostata (12), quod scilicet tantum locutus sit « de caelis et de terrenis corporibus, ita ut Deus, secundum ipsum, nullus

(8) *Lib. Variar. Question.* in IX.

(9) *De Dogmat. ecclesiast.*, cap. x.

(10) *De Angelis*, lib. I, cap. IV, num. 4.

(11) *De Civit. Dei*, XI, vi.

(12) Julianus apud Cyrillum, lib. II *Contra Julianum*.

incorporel sit conditor, sed materia subjecta ornator. » At veteres aliqui creationis Angelorum Mosen meminisse putarunt vel sub caeli nomine, ut Origenes, Beda, Strabus; vel lucis, quod Augustino non displicuit. Ego facile dabo, explicite et peculiari loco de procreatione Angelorum Mosen non loqui; fortasse quia, ut ait Cyrillus, quae a sensu remota sunt, difficile a nobis intelliguntur; nec voluit ille ea scriptis committere, quae a legentibus percipi non possent; quae ratio praecipue in Hebraeos valet, ut Chrysostomus advertit (1). Verum omnino existimandum videtur, eum de his, implicite saltem, esse locutum: nec enim, de Angelis saepe mentionem facturum, volebat eos increatos putari. Non quidem arbitrator, ipsum intendisse, ut caelorum nomine Angelos intelligeremus, sed potius comprehendisse caeli nomine ea omnia quae caelestia vocabantur, in quibus primi sunt Angeli. Id patet ex *Psal. cxviii*, in quo, ut Suarius observat, id quod Moses implicite dixerat, exponi quodammodo atque enucleari videtur. Nam primo caelestia generatim ad Dei laudem invitantur: « Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis; » deinde declaratur quod caelestium nomine veniat: « Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus. Laudate eum sol et luna... quia ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt. »

LXXXVI. Maxime vero favet doctrinae huic ealate interpretationi verborum Mosis concilii Lateranensis quartum decretum quo dicitur: « Deus Creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotentis virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam, et deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. » Tametsi Patrum Lateranensium ea mens non fuerit ut hanc questionem dirimerent, sed ut alios damnarent errores, quod alibi cum S. Thoma indicavi (§ 24); tamen fatendum videtur eum Suario, Concilium in formula illa predictam quoque doctrinam profiteri, et prima verba Geneseos modo nuper exposito interpretari. Dicunt quidam illud simul intelligendum esse *aqua* aut *pariter*, neque ad tempus referri. Verum, ut advertit deinde, eique opponitur. Jamvero adverbium deinde particula temporis certe est; ergo et alia particula simul, non creatoris solum, sed etiam temporis identitatem hoc loco demonstrat. Præterea Angeli creati sunt ab initio condita et corporalis seu mundana creatura; igitur magnum aliquod temporis intervallum inter utramque creationem non intercessit. Quamquam autem Pontifex et Concilium non definiant quo-

modo Geneseos exordium sit intelligendum, tamen qui illam proponebant formulam, certe prima Mosis verba praeculis habebant: etenim verborum illorum quasi quaedam paraphrasis ipsa formula esse videtur. Vide quam apte utraque sibi respondeat: « In principio: ab initio temporis — creavit: sua omnipotentis virtute simul de nihilo condidit — Deus: Deus creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, — caelum et terram: utramque creaturam spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam.

Hujus vicanonis, docuit Franciscus De Sylvestria Ferrariensis (2), hanc modo doctrinam ad fidem pertinere, quia est ab Ecclesia definita. Sed hoc est nimium velle, nam, quae Suarii sententia est, « Concilium non ex instituto ad id definiendum, sed obiter et quasi aliud agens, id dixit. Non enim in eo capite intendebat concilium nova dogmata definire, sed antiqua profiteri, et ita illud explicuit D. Thomas in *Opus. XIII*, ubi decretalem illam exposuit, et ita etiam et communi sensu Ecclesiae receptum. » Revera Aquinati in *Summa* (3) probabilior est haec sententia, immo contrariam ipse videtur judicare improbabilem. Addit tamen: « Quamvis contrarium non sit reputandum erroneum, praecipue propter sententiam Gregorii Nazianzeni, cujus tanta est in doctrina christiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dicit calumniam inferre praesumpserit, sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit. » Hinc alique, ut Vasquius et Petavius, negant, integrum esse illi sententiae notam aliquam inurere: immo Petavius, licet notam in loco obiter (4) communi sententiae theologorum favere videtur, tamen dum tonum III *theologicorum dogmatum offert consecratque Deo Angelorum ante omnia creatori, contrariae doctrinae adherere videtur.*

Alii sentiunt hanc doctrinam defendi non posse post concilium Lateranense, quin in aliquam temeritatis notam offendatur. Ait Suarius (5), « ex verbis Concilii non parum auctoritatis accessisse huic sententiae, atque adeo non carere temeritate contra illam nunc sentire. Ita censent Valentia, tom. I, *Quaest. XII*, punc. 2, et Banes dicto art. 3... neque pro hoc fit injuria antiquioribus Patribus, quia illis temporibus res erat magis controversa, minusque declarata. Potestque utroque proposito aliqua non esse temeraria, et postea esse, interveniente Ecclesiae auctoritate, et communi conspiratione ac consensu. » Antonius Cassinius (6) non audeat dicere illam opinioem esse certo temerariam, sed eam probabiliter temerariam dicit. « Propositio temeraria, ait, generatim est illa, quae sine rationis regula profertur; quod conve-

(2) *Comment.* in lib. II *Contra Genes. cap. LXXXIII*, in fine.

(3) I part., *Quaest. LXI*, art. 3.

(4) *Cit.* in nota, ad § 74.

(5) *Vid.* num. 13, 14, 15.

(6) *Encyclop. S. Script.* tract. 5, part. I.

(1) *Homil. I in Genes.*

nit in eam quoque, quæ dicitur *temeraria* tantum *negative*. Propositio autem temeraria positive, de qua loquimur, est illa quæ in re theologica opponitur eorum doctorum sensui, sine ullo gravi et antea non detecto aut impenso vel rationis vel auctoritatis momento. Omnes autem sacri interpretes et doctores post Lateranense concilium, expensis omnibus in utramque partem, in eo consentiunt, quod Angeli conditi fuerint intra sex divini officii dies; illi etiam qui id in eo Concilio definitum fuisse pernegant, etc.

LXXXVII. Ego tantummodo animadversionem unam adjiciam, quæ, ni fallor, alienus est momenti, et quam veteres theologii adicere non poterant. Fusc jam ostendimus, illud esse a philosophia imperatum, a theologia permissum, ut longum temporis intervallum inter mundi corporei creationem et productionem hominis interponamus. Ergo pari modo licebit inter productum hominem et Angelorum creationem longum temporis intervallum collocare. Jamvero sententia hæc ab ea de qua loquebamur antiquiorum, non plurimum differt. Hoc modo cum communi theologorum doctrina non illa quidem omnino, quod fateor, conciliatur; sed tamen magna ex parte coheret. Atque inde licet animadvertas, quomodo humana scientiæ, quamvis ab invicem remotissima, auxilia sibi mutua argumentaque conferant. Quis nunquam putasset, progressum naturalium scientiarum ea nobis allaturum, ex quibus theologia hæc de spiritibus controversia, quantumvis imperfecte, componi posset? Quod veteres illi contendebant, existisse Angelos per aliquot, et vero etiam per multa sæcula ante epocham illam quæ communiter dicitur mundi initium, hoc est ante hominem conditum, hoc et nos concedere possumus, et certe Lateranensi decreto non contradicimus, dummodo confiteamur Deum simul ab initio temporis et Angelos et corpora de nihilo condidisse. Possent modo, paucis mutatis verbis, antiqui illi suas proferre sententias, quia neque Lateranensi synodo, neque recentiorum doctrinæ adversarentur. Posset e. g. dicere Hieronymus: « Sex mille necdum nostri humani generis implentur anni, et quanta prius tempora, quantas sæculorum origines arbitrandum est præcessisse, in quibus Angeli, Throni, Dominationes cæteraque Virtutes servierint Deo, et eo jubente subsisterint. » Posset Ambrosius affirmare (1): Longo tempore ante ipsam hominis creationem, et Cherubim et Seraphim cum suavitate canore vocis suæ dicunt: Sanctus, sanctus, sanctus. » Nec Genebrardum quisquam jure reprehenderet, si scriberet, variorum sibi videri sententiam, « quæ Angelos nescio quot sæculis antecessisse: originem » humani generis docet (2).

(1) *Præfat. in Psalm.* : « Ante ipsam initium mundi Cherubim, » etc.

(2) Genebrard., *De Trinit.* lib. I.

Satis esset pro « rerum corporearum origine, originem seu creationem hominis » posuisse (quæ epocha cum epocha creationis mundi vulgo confunditur) vel etiam originem regni animalis.

Placet tandem animadvertere, inter illos qui Angelos longe ante corporeum mundum in creatores ponunt, nonnullos fuisse qui corpora tribuerent Angelis, non quidem crassa et ponderosa, ejusmodi hæc nostra sunt, sed tenuissima, ætherea vel ignea. Inter hos recensentur Ambrosius (3) et Cassianus, quibus consentit in lib. *De Spirit. Sanct.* (4) Basilius, qui inter assertores hujus sententiæ citatur a Joanne Thessalonicensi (5). Basilius præterea (6) ante mundum hunc mutationi corruptionique subjectum superiorem quamdam lucem fuisse suspiciatus est, nostraque splendidiorem, in qua Angeli degeneret: mox vero ut oculum conditum est, in regione supercaelestis lucem illam mansisse, et interclusa inferioribus partibus luce caelesti ob interpositum cæli corpus, tenebras occipisse. Hinc autem ostenditur in ea sententia Basilius fuisse, ut putaret longe ante epocham illam, quæ mundi creatio dicitur, veram quamdam lucem, quæ, uti hæc nostra, objectu opaci corporis interciperetur, creatam fuisse. Severianus Gabalitanus (7) lucem primo die factam, ignem esse dicit, et addit: « Sed cælestes quoque Virtutes sunt ignis; ac superior ille ignis nostro huic inferiorique cognatus est. » Ex quibus omnibus sequitur, quosdam ex Patribus, non modo veros spiritus sive intelligentias, sed et aliquid corpoream, ad spectabillis hujus mundi formatione antierunt, posuisse.

Animadvertendum est, quosdam Ecclesiæ Patres corporatos utique Angelos posuisse, sed non ideo illis mentem omnino incorpoream negasse. Nec nos incorporei sumus: non ideo omnino corporei, et animo vere spiritali et incorporeo carentes. Cassianus *angelos corpus habere secundum se docet*, sed mentes illas corpus habentes, corporeas non dicit. Substantiæ nonnisi corporeæ nunquam

(3) Vid. Petav. lib. I *De Angelis*, cap. II, §§ 8, 12.

(4) Cap. XVI. ubi ait: « Substantia quidem ipsorum (caelestium virtutum) spiritus, puro, est ætheris aut ignis expertis materie. » Videtur Petavio Basilius non satis sibi constare (*De Angelis*, lib. I, cap. II, § 4), quia lib. *Contra Eunom.* et in homilia, in qua Deum non esse malorum auctorem probat, ἀσώματα, hoc est corpore carentem naturam Angelorum ponit. At hoc nihil est. Etiam Severianus Gabalitanus *intellectu præditos et incorporeos spiritus* (ἀσώματα νοεῖματα) dicit Angelos, et tamen corpus igneam, aut potius ex igne et aere, eis tribuit. Incorporea vocantur veteres illa quæ crassa et palpabili materia carent. Cassianus (*Dialog.* I, interrog. 48), *immaterialia* dicit corpora Angelorum. « Incorporei, ait, sunt secundum nos, corpus vero secundum sese, quemadmodum ventus, aut fumus, aut aër; sunt enim tenuia et immaterialia corpora, a nostra crassitudine secreta. »

(5) In *Dialogo* lecto in decemidua Synodo VII, act. V, p. 547, edit. Rom.

(6) *Hom.*

corpus habere dionatur. Anastasius a corporeitate Angelorum pluribus in locis non abhorret. Lib. II *De Trinit.* cap. VII, et lib. III, cap. I, hæc habet: « Ipsum corpus sumi, cui non subduntur, sed subditum regunt, in species, quas valent, accommodatas atque aptas actionibus suis, mutantes atque vertentes secundum attributam sibi a Creatore potentiam. » Age vero: res cogitans et volens, corpus mutans ut libet, certe materia non est, juxta Augustinum, qui cogitantis principii omnimodam spiritualitatem adstruit et probat pluribus in libris, et præsertim in libro *De Quantitate animæ*. In illa hypothesi Augustini, Angeli sunt spirituales substantiæ, quibus organa materialia subtilissima inserviunt. Basilius adeo aperte animi nostri spiritualitatem asserentem, ut credat ex hæc nos posse cognoscere Deum incorporeum (1), quis putabit mentem vere spiritalem admississe superioribus virtutibus rationalibus, nostramque mentem superantibus? Plura addere possem ex ipso Basilio, ex Ambrosio et aliis; verum in re ad historiam creationis Mosalem non pertinente, amplius innotari non est necesse.

COROLLARIUM.

LXXXVIII. Angelos productos fuisse longe ante cæli terræque opificum, quod initio Genesios describitur, licet adserere S. Gregorio Nazianzeno, SS. Hieronymo, Hilario, Joanni Damasceno illisque, quin tamen aliquid contra fidem aut pie-

tatem peccarent, quod fatetur, quantum contraria sententiæ adductis, Theodoretus; licet hoc illis quin ullam hæreses notam ingererent, et quoniam ante IV Lateranense concilium scriperunt, neque temeritatis. Mansit Gregorio Theologi cognomentum, summaque qua pollet in Ecclesia auctoritas; Hieronymus vero in Scripturis interpretandis Doctor maximus dictus est. Licet idem Ambrosio, « qui nihil materialis compositionis immune atque alienum putabat, præter illam solam venerandæ Trinitatis substantiam, » Licet Sereno Abbati, verius Cassiano, qui illum loquentem inducit (2), qui tamen Cassiano (3), « Angelos, Archangelos cæterasque Virtutes nullatenus incorporeas estimavit, » sed « habere secundum se corpus quo subsistunt, licet multo tenuius quam nos. Licet Basilio Magno, qui Angelis « substantiam æream vel igneam » tribuit, et non modo illos creatione cæli et terræ antiquiores posuit, sed etiam lucem quamdam ante creatum mundum existisse asseruit, nostra quidem hæc inferiori splendidiorem, huic tamen cognatam. Licet hoc illis, quantum nulla cogentia naturali ratione. Multo magis igitur nobis modo licebit, longum ponere temporis intervallum, non quidem ante cæli terræque creationem a Deo in principio factam, sed inter hanc et hominis creationem, cum id verum stabilitumque esse suadeant validæ naturales rationes, observationibus plurimis, iisdemque certissimis innixa.

(2) *Collat.* VIII, cap. VII.

(3) *Collat.* VII, cap. IIII.

(1) Homil. in illud *Attende tibi*.